

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και Μιθραϊσμός

Ως αρχική κοιτίδα της λατρείας του Μίθρα θεωρούνται τα οροπέδια της Περσίας. Ο Μίθρας συντασσόμενος στο πλευρό του Άχουρα Μάζδα του ανώτερου θεού του Καλού αντιμάχεται τις δυνάμεις του σκότους οι οποίες αντιπροσωπεύονται από τον καταστροφέα θεό Αριμάν. Σύμφωνα με τον Περσικό μύθο ο Μίθρας θα γεννηθεί θαυματουργά από ένα ορεινό βράχο παρουσία βοσκών και η ζωή του θα συνοδεύεται από ηρωικές πράξεις και θαυματοποιία πχ. ανάβλυση νερού από βράχια κλπ. Η κορυφαία πράξη του ήταν η αναμέτρηση του με τον κοσμικό Ταύρο το οποίο συλλαμβάνει ύστερα από καταδίωξη και τον οδηγεί σε ένα σπήλαιο. Ο θεός Ήλιος μέσω ενός κορακιού ειδοποιεί στον Ήρωα να προβεί σε θανάτωση του Ταύρου. Ο Μίθρας τότε λαμβάνει τιμή και σεβασμό από τον Θεό και ανέρχεται στον Παράδεισο ώστε να παρευρεθεί δίπλα του.

Ο Μίθρας για πρώτη φορά έρχεται σε επαφή με τον κόσμο της Μεσογείου κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους ως άμεσο αποτέλεσμα της διάχυσης των Ελλήνων στην Ασία, η λατρεία του στα πλαίσια του θρησκευτικού συγκρητισμού αναμειγνύεται με Ελληνικά μυθολογικά μοτίβα και μερικώς εξελληνίζεται. Το όνομα Μιθριδάτης δηλ. δώρο του Μίθρα θα συνοδεύσει τους Ελληνιστικούς ηγεμόνες του Πόντου και της Ανατολίας μέχρι το πρώτο π.Χ αιώνα καταδεικνύοντας έμμεσα την επιρροή της λατρείας αλλά και την μίξη Ελληνικών και τοπικών βασιλικών οίκων. Ο Σελευκίδης ηγεμόνας της Κομμαγηνής Αντίοχος Α (70-38 π.Χ) προκειμένου να επιτύχει μία κοινή βάση με σκοπό να τερματίσει τις αντιμαχίες μεταξύ των ετερόκλητων εθνολογικών στοιχείων στο Βασίλειο του που αποτελούνταν από Έλληνες, Σύριους, Αρμένιους και Πέρσες θα εφαρμόσει ένα οργανωμένο σχέδιο πολιτικού και θρησκευτικού συγκρητισμού αναβαθμίζοντας τον Μίθρα σε κεντρική λατρεία. Στο θρησκευτικό κέντρο-μαυσωλείο που θα κατασκευάσει στο όρος Nemrud Dagι στην οροσειρά του Ταύρου μεταξύ άλλων γλυπτικών αναπαραστάσεων απεικονίζεται ο ανθρωπόμορφος με ηλιακό στέμμα Μίθρας να χαιρετά τον ηγεμόνα. Παρόλα αυτά η μεταρρυθμιστική θρησκευτική προσπάθεια του Αντίοχου θα περιοριστεί στην βασιλική αυλή του παλατιού του. Αν και ανθρωπόμορφος κάτω από την Ελληνική επίδραση, ο Μίθρας δεν έγινε ποτέ δεχτός στον πυρήνα του Ελληνικού κόσμου, οι Έλληνες γηγενείς θεοί θα αποδειχθούν αρκετά ισχυροί για να επιτρέψουν την εισχώρηση ενός τέτοιου Περσικού θεού κάτι που βέβαια επιλεκτικά θα επιτρέψουν σε θεότητες της Ανατολίας π.χ Μεγάλη Μητέρα (Magna Mater) και της Καππαδοκίας π.χ Bellona.

Ο Μιθραϊσμός που θα γνωρίσει η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία είναι ο πιο μελετημένος και ο πιο πολύπλοκος και διαφέρει από την λατρεία του Μίθρα στην Περσία και στην Μ.Ασία. Στην Ρώμη θα αρχίσει να γιγαντώνεται στα τέλη του 1^{ου} μ.Χ αιώνα έτσι ώστε τον 3^ο μ.Χ αιώνα να αποτελεί μία παγκοσμιοποιημένη λατρεία. Οι ιστορικοί συμφωνούν πως η λατρεία αυτή εισήλθε στην πόλη της Ρώμης τον 1^ο π.Χ αιώνα απευθείας από την Ασία παρακάμπτοντας την Ελλάδα. Οι πρώτοι ισχυροί πυρήνες της λατρείας εμφυτεύτηκαν στην Ρώμη στα μέσα του 1^{ου} π.Χ αιώνα με την μεταφορά σκλάβων από την Κιλικία, Καππαδοκία, Πόντο και Κομμαγηνή αποτέλεσμα της Παρθικής εκστρατείας του στρατηγού Πόμπιου (106- 48 π.Χ) στα Ανατολικά σύνορα. Στον θρίαμβο που οργάνωσε τον Σεπτέμβριο του 61 π.Χ για δύο ημέρες ατέλειωτες ουρές από ανθρώπινα λάφυρα από την Ασία παρέλασαν στους δρόμους της πρωτεύουσας. Στους λατρευτές του Μίθρα θα πρέπει να προστεθούν και οι πειρατές της Κιλικίας που πιάστηκαν αιχμάλωτοι μερικά χρόνια πριν κατά την

ολιγόμηνη (τρεις μήνες) αλλά αποτελεσματική εκκαθαριστική επιχείρηση του Πομπήιου στις θάλασσες της Μεσογείου το έτος 67-66 π.Χ (Plutarch, Pompeius, 24). Θα χρειαστεί να περάσει ένας αιώνας προτού η θεότητα αρχίσει να ενδυναμώνετε, η περίοδο της Δυναστείας των Φλάβιων Αυτοκρατόρων (69-96 μ.Χ) θα αποτελέσει ορόσημο στην ανάπτυξη και στην διάδοση της εν λόγω λατρείας, ενώ υπό την δυναστεία των Αντωνίνων ηγεμόνων η λατρεία θα ανθήσει εντυπωσιακά για να καταστεί διεθνής (138-180 μ.Χ). Ήταν μονάχα στα τέλη του 1^{ου} μ.Χ αιώνα, στα πλαίσια της στρατιωτικής αναδιοργάνωσης του Βεσπασιανού (69- 79 μ.Χ) όταν οι περιοχές της Ανατολίας, της Καππαδοκίας, της Κομμαγηνής και του Πόντο θα ενσωματωθούν ως Επαρχίες στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Ήταν ακριβώς τότε που θα αρχίσει η κινητοποίηση και η εισχώρηση γηγενούς ανθρώπινου δυναμικού στο στρατιωτικό μηχανισμό της Αυτοκρατορίας. Οι Καππαδόκες λεγεωνάριοι θα μεταφέρουν τους ντόπιους θεούς τους στα Βόρεια σύνορα της Αυτοκρατορίας και συνεπώς και την λατρεία του Μίθρα η οποία θα αποτελεί τον σύνδεσμο με την πατρογονική τους γη γύρω από την οποία όλο και πιο πολύ θα συσπειρώνονται οι Ανατολίτες στρατιώτες. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός της ανεύρεσης πολλών εκ των Μιθραίων στα όρια της Βορειοδυτικής συνοριογραμμής της Αυτοκρατορίας ιδιαίτερα στις παράκτιες περιοχές των ποταμών Ρήνου και Δουνάβηως, ούτε είναι τυχαίο γεγονός η άνθηση της λατρείας του Μίθρα σε περιοχές εγκατάστασης λεγεωνάριων στρατολογημένων από την ευρύτερη περιοχή της Ανατολίας. Μετά το πέρας των εξαντλητικών Δακικών πολέμων του Τραϊανού το 107 μ.Χ και την οριστική ενσωμάτωση της Βόρειας περιοχής των Βαλκανίων στο σώμα της Αυτοκρατορίας ο Μίθρας θα εγκατασταθεί και θα ριζώσει στην περιοχή για τουλάχιστον 150 χρόνια όσο δηλαδή η Ρωμαϊκή ισχύς παρέμενε ακλόνητη στην περιοχή. Σε αυτό θα βοηθήσει τόσο η παρουσία λεγεώνων από την Ανατολή αλλά και ο αποικισμός της Δακίας από Ανατολίτες οι οποίοι μεταφέρθηκαν εκεί με σκοπό να αναπληρώσουν το χαμένο ανθρώπινο δυναμικό μετά από το μακελειό του πολέμου. Η περιοχή των Βαλκανίων και της Μ.Ασίας θα αποτελέσουν μέχρι το τέλος τις δεξαμενές στρατιωτικού ανθρώπινου δυναμικού της Αυτοκρατορίας, δεν πρέπει να ξεχνάμε την πληθώρα των Ρωμαίων και Βυζαντινών Αυτοκρατόρων οι οποίοι προέρχονταν από τις εν λόγω περιοχές. Η εξάπλωση της λατρείας στην Βόρεια Αφρική έγινε κυρίως από Ρωμαίους αξιωματικούς, απόστρατους και μη, που προηγουμένως είχαν υπηρετήσει στην Ασία και στα Βαλκάνια. Στην Ισπανική χερσόνησο δεν παρατηρήθηκε έξαρση της λατρείας η οποία όμως θα μεταφερθεί στο εσωτερικό της μέσω απόστρατων γηγενών λεγεωνάριων οι οποίοι κατά την ενεργή θητείας τους στα σύνορα μνήθηκαν σε αυτήν. Παράλληλα με τον Μιθραϊσμό των συνόρων συναντούμε και τον παραμελημένο από τους ιστορικούς αστικό Μιθραϊσμό ο οποίος παρουσίαζε μεγάλη άνθηση στα μεγάλα αστικά κέντρα της Αυτοκρατορίας στα οποία η παρουσία λεγεώνων ήταν ελάχιστη. Ο εμβολιασμός της λατρείας στο Ρωμαϊκό αστικό υπόστρωμα επιτεύχθηκε με παραπλήσιο τρόπο, δούλοι και έμποροι από την Ανατολή πλημμύρησαν τα λιμάνια και τις παράκτιες πόλεις της Μεσογείου μεταφέροντας και διατηρώντας τις λατρευτικές τους συνήθειες. Το λιμάνι της Ρώμης, η πόλη της Όστια (Ostia Antica) αποτέλεσε σπουδαίο κέντρο της λατρείας του Μίθρα, σχεδόν σε κάθε γειτονιά βρίσκονταν και ένα Μιθραίο γεγονός που φανερώνει την υψηλή δημοφιλία της. Το ενδιαφέρον είναι πως η κανονική χωροταξική κατανομή των Μιθραίων αποκλείει την ερμηνεία πως αυτά βρίσκονταν σε γκετοποιημένες περιοχές κατοικημένες μονάχα από ανατολίτες μίας και αυτά ήταν ομοιόμορφα ενσωματωμένα στην πόλη. Επίσης από επεξεργασία των σχετικών με την λατρεία αφιερωτικών επιγραφών δεν υπάρχουν αρχαιολογικές ενδείξεις για την συμμετοχή στρατιωτών στα δρώμενα όπως επίσης απουσιάζουν ονόματα μελών της

υψηλής κοινωνίας της Όστια γεγονός που αποδεικνύει πως η λατρεία αυτή είχε εξαπλωθεί μάλλον στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα των εμπόρων, των δούλων και γενικά των καθημερινών ανθρώπων. Πολλά είναι τα μέχρι τώρα ευρεθέντα Μιθραία στην πόλη αυτή, το Μιθραίο στην οικία της Diana, το Μιθραίο στην Porta Romana, το Μιθραίο του Frosetosus, το Μιθραίο του Felicissimus, το Μιθραίο Planta Pedis, το Μιθραίο των «Ζώων» κτλ. Γενικά ο Ιταλικός Μιθραϊσμός ήταν απομακρυσμένος από τον αντίστοιχο των συνόρων, χαρακτηριστικό είναι πως από τα 130 περίπου Μιθραία της πόλεως της Ρώμης μονάχα έξι συνδέονται με λατρευτικές δραστηριότητες στρατιωτών, αντίστοιχα σε όλη την Ιταλική χερσόνησο μονάχα ένα 5% των επιγραφικών στοιχείων δηλ. 11 επιγραφές σε συνολικό αριθμό 252 σχετίζονται με αφιερώσεις στρατιωτών. Οι Μιθραϊκές επιγραφές με αποδεδειγμένη στρατιωτική χροιά από τις Ρωμαϊκές επαρχίες της Δύσεως (Παννονία, Δακία, Γερμανία, Ισπανία, Βόρεια Αφρική, Βρετανία) κυμαίνονται σε ένα ποσοστό μεταξύ 25-50%, η επαρχία της Βρετανίας καταλαμβάνει την υψηλότερη θέση με τις μισές Μιθραϊκές επιγραφές που έχουν διασωθεί να συνδέονται με στρατιωτικές θρησκευτικές ανάγκες. Έτσι λοιπόν κρίνεται αναγκαίο ο διαχωρισμός του αστικού από τον συνοριακό Μιθραϊσμό. Ο Μίθρας των πόλεων ήταν πιο εκλεπτυσμένος, πιο διαλλακτικός και κινούνταν στα πλαίσια της Ελληνιστικής κουλτούρας. Απευθύνονταν σε ένα πιο μορφωμένο κοινό με περισσότερες πνευματικές απαιτήσεις, με καλλιτεχνικές ανησυχίες και γενικά μία πολυπλοκότητα στην σκέψη και στον τρόπο δράσης. Για τον αστό των πόλεων ο Μίθρας ήταν ένας ήρωας στα πρότυπα του Ηρακλή ο οποίος καλείται να αποδείξει την ανωτερότητα του ξεπερνώντας τις καθημερινές δυσκολίες και αντιξοότητες. Αντίθετα ο Μίθρας των συνόρων απευθύνονταν σε ένα ημιβάρβαρο κοινό κινούμενος στα πλαίσια της Ρωμαϊκής πειθαρχίας, συσφίγγοντας τους δεσμούς μεταξύ των μελλοθανάτων οι οποίοι εναπόθεταν τις ελπίδες τους πριν την έναρξη των εχθροπραξιών. Εδώ ο ημιμορφωμένος ή αγράμματος στρατιώτης ταυτίζονταν σωματικά με τον ήρωα ο οποίος τεντώνει τους μύες του με σκοπό να φέρει το θανατηφόρο πλήγμα στον ταύρο-αντίπαλο.

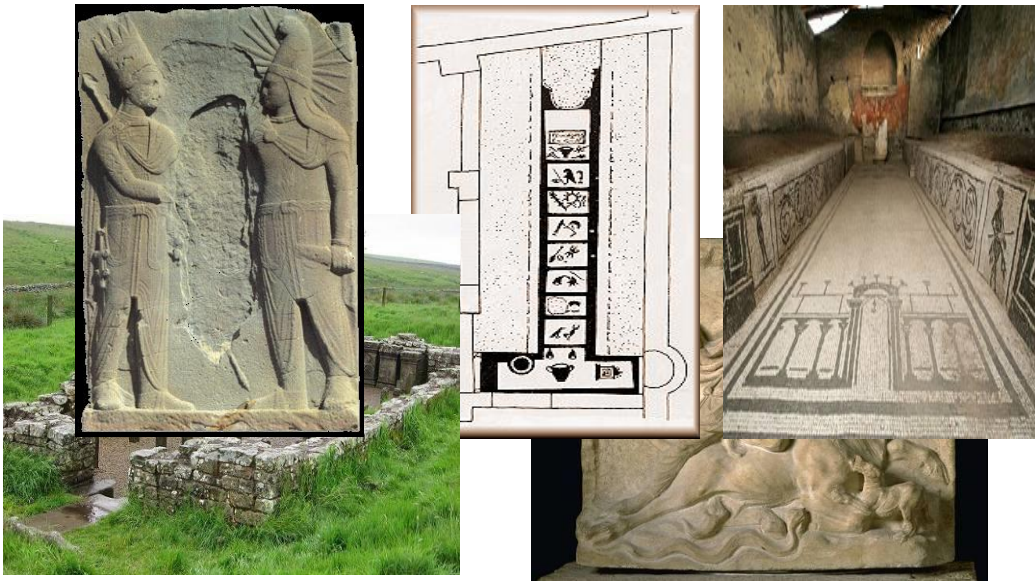
Όσον αφορά την τυπολογία των Μιθραίων αυτά παρουσίαζαν όμοια αρχιτεκτονικά στοιχεία και διάκοσμο. Στενά παραλληλόγραμμα δωμάτια με χαμηλή οροφή περιορισμένης χωρητικότητας, χτισμένα συνήθως υπόγεια κάτω ή πλάγια από άλλα μεγαλύτερα χτίσματα χωρίς να έχουν συνεπώς εξωτερικό διακριτό κέλυφος. Η κύρια αίθουσα των τελετών ήταν μακρόστενη, στην μέση υπήρχε ένας διάδρομος πλάτους περίπου δύο μέτρων ενώ κατά μήκος του διαδρόμου αριστερά και δεξιά υπήρχαν χτιστά καθίσματα πλάτους περίπου ενός μέτρου στα οποία κάθονταν ή ξάπλωναν οι λατρευτές. Απέναντι από την είσοδο στην άλλη άκρη του διαδρόμου υπήρχε το βήμα, ένα υπερυψωμένο βάθρο, πάνω στο οποίο τοποθετούνταν ο βωμός του Μίθρα. Πίσω από τον βωμό είτε υπήρχε ένας θρόνος προορισμένο για τον ανώτερο ιερέα ή συνηθέστερα μία ανάγλυφη αναπαράσταση του θεού σε διάφορες φάσεις της ζωής του. Ενώ η τοποθεσία τους ήταν γνωστή σε όλους, το εσωτερικό τους δημιουργούσε μία μυστηριακή ατμόσφαιρα, το όλο περιβάλλον προσπαθούσε να μιμηθεί και να αποδώσει την αίσθηση του «σπηλαίου». Ακολουθώντας την μεταστροφή της Ευκλείδειας μεταφυσικής η οποία στο πεδίο της αρχιτεκτονικής είχε ήδη ξεκινήσει φανερά στον Ελληνορωμαϊκό κόσμο τουλάχιστον από τον 1^ο μ.Χ τα Μιθραία προσπαθούσαν να αποκόψουν τον επισκέπτη τους από τον έξω κόσμο αιώνα με σκοπό να τον εισάγουν σε μία παράλληλη πραγματικότητα στην οποία όμως πρόσβαση είχαν μονάχα οι μνημένο. Και μόνο για το λόγο αυτό δεν παρατηρήθηκε ποτέ ανάγκη για την κατασκευή ενός κεντρικού Μιθραίου έστω και ιδιωτικού, προσβάσιμο για όλους και ανοιχτό στον φωτεινό ουρανό. Το κύριο ερώτημα

παραμένει, τι ακριβώς εξέφραζε η λατρεία του Μίθρα και ποία ήταν η σχέση της με την αρχική κοιτίδα της λατρείας αυτής. Στις αρχαίες λατρείες, λόγω απουσίας δογματικής και ιερών βιβλίων, υπήρχε πάντοτε η δυνατότητα για αφομοιώσεις, για ωσμώσεις και δανεισμούς όταν έρχονταν σε επαφή μαζί τους. Ο εκλεκτικός Μιθραϊσμός του στενού αυλικού περιβάλλοντος του Αντιόχου Α' δεν μοιράζονταν παρά ελάχιστα κοινά σημεία με τον Αυτοκρατορικό Μιθραϊσμό του 2^{ου} και 3^{ου} μ.Χ αιώνα ο οποίος είχε καταλήξει μία οικόσιτη αστική λατρεία με κύριους τιμητές τους εμπόρους, τους σκλάβους, τους στρατιώτες και ανθρώπους του καθημερινού μόχθου. Ο Μίθρας της Avesta των Σασσανιδών Περσών δεν είχε παρά μακρινή σχέση με τον Ρωμαίο Μίθρα των υπόγειων ιερών. Μέσα από αυτές τις συνεχείς μεταλλάξεις αποτέλεσμα θρησκευτικών συγκρητισμών και γεωγραφικών αποστάσεων το μόνο που είχε παραμείνει Περσικό στην λατρεία αυτή ήταν ο μυθολογικός πυρήνας της Μιθραϊκής εξιστόρησης. Όλοι οι συμβολισμοί και τα τοπία της Μιθραϊκής λατρείας, τουλάχιστον για τους Ρωμαίους αστούς, ήταν ξεπερασμένα μιας και αναφέρονταν σε βουκολικά τοπία, σε σπηλιές, σε βοσκούς, σε κυνήγι τούρου κλπ. Το ίδιο ίσχυε πιθανόν για τους Σύριους και Πέρσες που ζούσαν στα αστικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής του Ευφράτη, η όλη αγροτική ατμόσφαιρα του μύθου φαίνονταν απλή και έδινε την αίσθηση του καθυστερημένου παρελθόντος. Ο εν λόγω μύθος έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους πολυσύχναστους δρόμους της εκθαμβωτικής από τα πολύχρωμα μάρμαρα Ρώμης, τα ομοιόμορφα τούβλινα σπίτια και μαγαζιά της όστια και με τους ευθύγραμμους πλακοστρωμένους Ρωμαϊκούς δρόμους. Η λατρεία του Μίθρα είχε περιβληθεί με σύννητες λεπτές τελεστικές πρακτικές του Μεσογειακού Ελληνικού παγανισμού ενώ η μεταφυσική σφαίρα είχε καλυφθεί από τις συγκριτικού τύπου θεολογικές και φιλοσοφικές τάσεις της εποχής οι οποίες αφθονούσαν σε φαντασία και λεπτομέρειες αλλά όχι πια σε λογική. Η σύνδεση της λατρείας με αστρολογικά φαινόμενα και τον ζωδιακό κύκλο δείχνει πόσο είχε απομακρυνθεί από την αρχική του κοιτίδα και τις αρχικές απαιτήσεις. Ο ήρωας ήταν αυτός που εκ μέρους των ανθρώπων έδινε την μάχη για την επικράτηση του φωτός, ήταν ο ήλιος που νικούσε το σκοτάδι, ήταν αυτός που μάχονταν τις αντιξοότητες της καθημερινής ζωής, ήταν αυτός που αναγεννούσε τον άνθρωπο σε μία νέα ζωή προορισμένη για τους μνημένους κλπ.

Τόσο οι τελετουργικές πρακτικές της λατρείας του Μίθρα όσο η πνευματική βάση και η μεταφυσική της προέκταση δεν πρέπει να θεωρούνται πρωτότυπα ούτε και μοναδικά, υπάγονται και αυτά στην αφύπνιση του άλογου θρησκευτικού στοιχείου που για μερικούς αιώνες (5^{ος} -1^{ος} π.Χ αιώνες) είχε καταπιεστεί από τον Ελληνικό κλασσικό κόσμο και τους μιμητές τους, τους Ρωμαίους. Η αποδυνάμωση και ακόμα η καταστροφή της αυτοδυναμίας των πόλεων κρατών έκανε τους ανθρώπους να αναζητήσουν νέα στεγανά και φάρους βεβαιότητας. Αφού η φιλοσοφία των Ελλήνων εξαντλήθηκε λόγω κυρίως εσωτερικής κατάρρευσης οι άνθρωποι βρήκαν καταφύγιο στις διάφορες θρησκευτικές κοινότητες οι οποίες εξυπηρετούσαν την ανάγκη για εύρεση ταυτότητας σε ένα κόσμο ο οποίος άλλαζε συνεχώς. Με τον εκφυλισμό της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας (1^{ος} π.Χ αιώνας) και το τέλος της πολιτικής πράξης, η Ρώμη αισθανόμενη την μεταβολή αυτή προσπάθησε επιτυχώς μέχρι τα τέλη του δεύτερου αιώνα, να κατευθύνει αυτήν την ανεξέλεγκτη και κοινωνικά επικίνδυνη θρησκευτική έκρηξη διοχετεύοντας την εκ των πραγμάτων στο κανάλι της ελεγχόμενης και κατά πολύ «έλλογης» πολιτικής θεολογίας του Divus Augustus και Venus Genetrix. Η εξουδετέρωση των θρησκευτικών κινημάτων ανατολικής προέλευσης που υπέθαλπαν και κυοφορούσαν πολιτικές δυσφορίες και εντάσεις θα παύσει να είναι δυνατή στα τέλη του 2^{ου} μ.Χ αιώνα όταν η Ρωμαϊκή πειθαρχία αλλά και τα από καιρό «βαλσαμωμένα» Κλασσικά ιδεώδη θα κλονιστούν συθέμελα και θα

κατακερματιστούν. Έτσι λοιπόν η λατρεία του Μίθρα αποκομμένη από κάθε τι «κλασσικό» πρόσφερε ένα πλαίσιο αυτοπροσδιορισμού των ατόμων και ένα νέο αναβαπτισμένο κόσμο στον οποίο είχαν δικαίωμα να συμμετάσχουν μονάχα οι εκλεκτοί που είχαν δεχθεί την μύηση. Παρά την επικρατούσα άποψη η λατρεία του Μίθρα, παρότι ήταν μία διεθνής για τα μέτρα της εποχής λατρεία δεν αποτέλεσε ποτέ υπολογίσιμο εχθρό για τον Χριστιανισμό. Παρόλο που και τα δύο ήταν ιδιωτικές λατρείες, μολονότι μοιράζονταν εμφανώς αρκετά κοινά τελετουργικά στοιχεία π.χ βάπτισμα, καθαρμοί, κοινά ευχαριστήρια γεύματα με ψωμί με νερό ή κρασί αλλά και κοινή μεταφυσική οπτική π.χ μύηση, αναγέννηση σε έναν νέο κόσμο κλπ. δεν σήμαινε πως ο Μιθραϊσμός μπορούσε να σταθεί σημαντικό εμπόδιο στην εξάπλωση του Χριστιανικού κινήματος. Αυτό γιατί υστερούσε σε πολλά σημεία, πρωτίστως απουσίαζε η ιδέα της δογματικής και η προσπάθεια ομοιομορφίας τόσο στο πρακτικό όσο και στο ιδεολογικό κομμάτι. Τα ιερατεία των Μιθραίων δεν έφτασαν ποτέ σε υψηλά επίπεδα στρατιωτικής ιεράρχησης και συντονισμού όπως έφτασαν στον Χριστιανισμό, ήταν αυτάρκης θρησκευτικές κοινότητες τοπικού χαρακτήρα. Η ίδια η φύση των τελετών, το τυπικό της λατρείας παρουσίαζε πολλές παραλλαγές από τόπο σε τόπο μιας και δεν υπήρχε κάποιο πρωτόκολλο που έπρεπε κατ'ανάγκη να ακολουθηθεί να ακολουθούν. Εξέλειπε όποια φιλοδοξία για παγκόσμια εξάπλωση και μοναδικότητας δόγματος, η αντίζηλία του Μίθρα δεν έφτασε ποτέ σε τέτοιο επίπεδο που να βλέπει τις άλλες παγανιστικές Εκκλησίες ως θανάσιμους εχθρούς που πρέπει απαραίτητα να εξοντωθούν. Ακόμα περισσότερο λόγω της φύσεως του είχε αποκηρύξει οποιαδήποτε πολιτική φιλοδοξία, δεν είχε συνδεθεί και δεν εξέφραζε με κανένα τρόπο πολιτικές υφέρπουσες εντάσεις οι οποίες διεκδικούσαν κοινωνικές αλλαγές όπως συνέβη με την γιορτή των Βακχαλίων στην πόλη της Ρώμης η οποία απαγορεύτηκε το 186π.Χ από την Σύγκλητο καθώς θεωρήθηκε ως πυρήνας κοινωνικών αναταραχών. Από την στιγμή που δεν διεκδικούσε πολιτική υπόσταση δεν μπορούσε να εκβιάζει και πολιτικά, πράγμα το οποίο έκανε εξαρχής ο Χριστιανισμός με το να αγκαλιάσει όλη την δυσφορία της κοινωνίας-ανδρών και γυναικών- απέναντι στο σκληρό και απολυταρχικό Ρωμαϊκό κράτος κατά τους τρεις πρώτους αιώνες. Από ιστορικές πηγές αποδεικνύεται πως η λατρεία του Μίθρα παρά την δημοφιλία της δεν συνδέθηκε ποτέ με κοινωνικές αναταραχές και ποτέ δεν έγινε εκμεταλλευτής της δυσφορίας των καταπιεσμένων κοινωνικών τάξεων. Σε αυτό το τελευταίο πρέπει να συνέβαλλε και ο αρρενογονικός προσανατολισμός της λατρείας καθώς είχε αποκόψει από την θρησκευτική έκφραση την όποια συμμετοχή γυναικών. Απουσία δε συστηματικής κρατικής υποστήριξης ο Μιθραϊσμός ήταν καταδικασμένος να σκεπαστεί από την πλημμυρίδα του Χριστιανισμού ο οποίος εξάλλου μετά την αναγνώριση του ως κρατική θρησκεία είχε να διεξάγει ένα πολυαιώνιο και εξαντλητικό αγώνα εναντίον των λοιπών μη Ορθοδόξων αιρετικών Χριστιανικών αιρέσεων δηλ. των μόνων οργανωμένων Εκκλησιών που μπορούσε να τις αντιμετωπίζει ως άξιους αντιπάλους. Η τελευταία Μιθραϊκή επιγραφή προέρχεται από την πόλη της Ρώμης και συνδέεται με τ Στο μόνο σημείο που ο Μιθραϊσμός είχε ξεπεράσει τον Χριστιανισμό ήταν στην σφαίρα της μυθολογικής εστίασης αφού είχε καταφέρει να εστιάσει στη συμβολική του Ταυροκτόνου Μίθρα, μία αναπαράσταση η οποία ήταν αναγνωρίσιμη παντού. Ο Χριστιανισμός θα το καταφέρει αυτό στα μέσα του 4^{ου} αιώνα με την αναγνώριση του Σταυρού ως του ιερού ενοποιητικού συμβόλου της Αυτοκρατορικής Ορθοδοξίας υπερκαλύπτοντας σε ειδικό βάρος και αγιότητα τα διάφορα πρωτοχριστιανικά κατά τόπους σύμβολα π.χ του ιχθύος, του

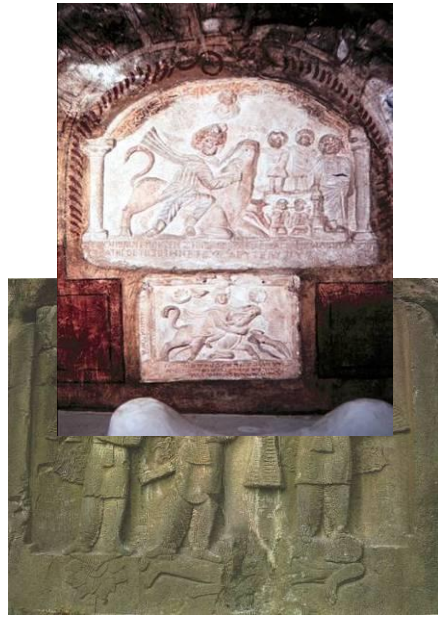
προβάτου, του βοσκού κλπ. Αφού η απειλή της επικείμενης συντέλειας του κόσμου είχε αποφευχθεί μέσω πολλαπλών διαφεύσεων η Εκκλησία με σύμβολο το Σταυρό μπορούσε να πορευτεί προς το επέκεινα.

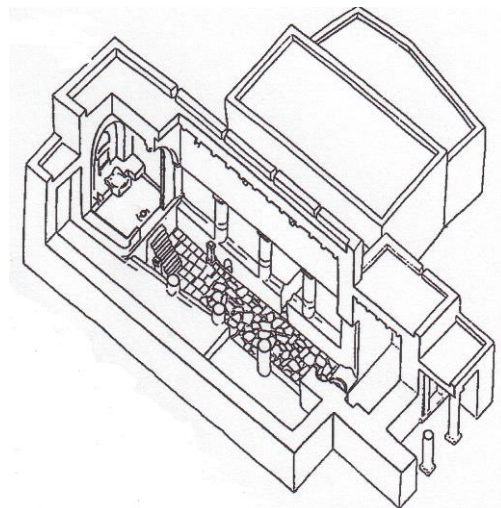
(α)
(β)
(γ)
(δ)

(ε)
(η)

(ζ)

(θ)

(ι)

Φωτογραφίες: α) Στήλη από το ιερατικό κέντρο του Αντιόχου Ά Θεού στην κορυφή του ορους Nemrud Dagı στην οροσειρά του Ταύρου. Ο θεός Μίθρας σφίγγει το χέρι του Βασιλέα

της Κομμαγηνής, συμβολισμός της θεϊκής νομιμοποίησης του καθεστώτος του Σελευκίδη ηγεμόνα. β) Κάτοψη του πατώματος του Μιθραίου *Felicissimus* στην πόλη Όστρια. Τέτοιου είδους λεπτεπίλεπτα μωσαϊκά πατώματα ήταν προορισμένα για αστικό περιβάλλον με ανώτερες αισθητικές απαιτήσεις. Ως άμεση συνέπεια ήταν η αδυναμία τέλεσης τυροβολιών (όπως συνήθως υποστηρίζεται) μέσα στα Μιθραία λόγω μη υπάρξεως αρκετού χώρου και λόγω απουσίας υποδομών. Το εν λόγω μωσαϊκό πάτωμα χρησίμευε και στην μνητική διαδικασία των λατρευτών καθώς αναπαριστά τα γνωστά επτά μνητικά στάδια. γ) το Μιθραίο των επτά θηρών στην Όστια, το όνομα του πάρθηκε από την αναπαράσταση του μωσαϊκού δ) Μιθραίο από την πόλη της Δούρας στην δυτική όχθη του Ευφράτη. Ανευρέθει από τις αρχαιολογικές αποστολές της Γαλλικής Ακαδημίας και του Yale University στις αρχές της δεκαετίας του 1940. Ήταν το πρώτο Μιθραίο που ανακαλύφθηκε στην Συρία. Αρχικά ήταν η οικία του διοικητή της δύναμης τοξοτών της Δούρας ο οποίος το 168 μ.Χ το μετέτρεψε σε Μιθραίο. Το 170μ.Χ ο διοικητής Ζηνόβιος το επέκτεινε αφιερώνοντας μεγαλύτερο λατρευτικό ανάγλυφο. Τελικά το Μιθραίο πήρε την τελική του μορφή μεταξύ του 209-211μ.Χ από τους Vexillationes της 4^{ης} και 16^{ης} λεγεώνας. ε) Μιθραίο από την Βρετανία παράπλευρα του φρουρίου Procolita του Αδριανού στο ύψος του μεγάλου τείχους, στην περιοχή Carrawburgh (Northumberland). Η γεωγραφική κατανομή των Ρωμαϊκών Μιθραίων από την Μεσοποταμία μέχρι την σημερινή Σκωτία ήταν εντυπωσιακή ακόμα και με τα σημερινά δεδομένα. ζ) Ανάγλυφο από το Λούβρο. Ο Μίθρας ντυμένος με Φρυγικό σκούφο και με χιτώνιο παρασυρμένο από τον αέρα σκοτώνει τον κοσμικό ταύρο με το σπαθί που κρατά στο δεξί του χέρι, η δημοφιλέστερη και η πιο αναγνωρίσιμη αναπαράσταση του Μιθραϊκού μυθολογικού κύκλου. Το ερπετό και ο σκορπίος αναπαριστούν τις χθόνιες δυνάμεις του Αριμάν. Πάνω δεξιά ο Ήλιος ενώ αριστερά η προσωποποίηση της σελήνης – νύχτας. Όλα τα σύμβολα του μύθου ήταν πολύ γνωστά στους αγροτικούς μύθους της Ελληνιστικής μεσογείου. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο Μίθρας δεν κατέληξε ποτέ ένας στρατιώτης θεός παρόλο την δεδηλωμένη λατρεία που απολάμβανε από τις στρατιωτικές τάξεις. η) Περσική εκδοχή του Μίθρα περί στα μέσα του 4^{ου} μ.Χ αιώνα, ανάγλυφο από την περιοχή του Taq-i Bustan. Ο Σασσανίδης Βασιλέας (δεξιά) λαμβάνει νικητήριο στέφανο-διάδημα και δαχτυλίδι από τον θεό Άχουρα Μάζδα (μέση) ενώ πίσω από τον θεό στέκεται ο Μίθρας σε ρόλο ιερέα κρατώντας τελεστική ράβδο και πατώντας πάνω σε λωτό. Ο Βασιλιάς εικάζεται πως είναι ο Σαπώρ Β' ο οποίος πατά πάνω σε ηττημένο εχθρό που πιθανότατα είναι ο Αυτοκράτορας Ιουλιανός. Εδώ ο ρόλος του Μίθρα πλησιάζει τον Μίθρα της Κομμαγηνής, η παρουσία του καθαγιάζει την εξουσία του Περσικού θρόνου και δικαιολογεί τις προθέσεις του Βασιλέα. Όπως είναι ορατό ο Περσικός Μίθρας διαφέρει κατά πολύ στο χαρακτήρα από την σύγχρονη Ρωμαϊκή εκδοχή του) Οι δύο μεγάλες μορφές του πνεύματος φωτογραφημένες μπροστά στο Μιθραίο της Δούρας το 1932, αριστερά ο Franz Cumont (επικεφαλής της αποστολής της Γαλλικής Ακαδημίας μεταξύ 1922 και 1923) και δεξιά Michael I. Rostovtzeff (επικεφαλής της αρχαιολογικής σκαπάνης του Πανεπιστημίου του Yale) ι) Ιστορική ανακατασκευή από τον Henry Pearson του Μιθραίου της Δούρας όπως αυτό είχε διαμορφωθεί το 240 μ.Χ. Ένας κεντρικός στενόμακρος διάδρομος με πλαϊνά χτιστά καθίσματα. Στην απέναντι πλευρά της εισόδου βρίσκονταν τα δύο αναθηματικά ανάγλυφα του Μίθρα.